

Ніхто не знає, звідки вони з'явилися і чому осіли на цих ріках. Але їхній потяг до рибальства й знання лоції вказують на те, що прибули вони водою, піднявшись руслами вгору. Мова їхня, судячи з усього, добре надавалася до співів і прокльонів. Жінки їхні були ніжними й непокірними. Від таких жінок народжувались хоробрі діти й виникали серйозні проблеми.

Справжня історія шумерів, т. 1

частина перша

Історії та біографії

Марат

За ті сорок днів, відколи помер Марат, до міста прийшла весна. І майже встигла минути. Ховали його в поминальний вівторок, на початку квітня, а нині пагорби заросли травою, зеленою і пекучою: надходило літо. За сорок днів ми встигли все забути й заспокоїтись. Але ось Маратові батьки зателефонували й нагадали. І я подумав: так, справді, лише сорок днів. Померлі не мають до нас претензій, живі вміють нас напружити.

Ховали його кілька друзів і сусіди. Більшість знайомих – а знайомих Марат мав у місті цілі натовпи – так і не повірили, що їх справді запрошують на його похорон. Потім, звісно, вибачалися, приїжджали на цвинтар, шукали надгробок. Квітень був дощовий, за автобусом із домовиною бігли вуличні пси, ніби почесна сторожа, час від часу кидаючись на чорні колеса похоронного фольксвагена, не бажаючи відпускати Марата до царства мертвих.

Цвинтарем ходили урочисті натовпи, вибиралися на пагорби, де над ними висли низькі хмари, спускалися в долину, залиту зливою, святкували як могли, мішаючи алкоголь із дощовою водою. Ми чи не єдині приїхали на цвинтар із небіжчиком і виглядали доволі неприродно – так, наче прийшли в музичний магазин зі своїм піаніно. Великдень усе змішав, роблячи нашу скорботу дещо недоречною. На Великдень ніхто не помирає. Нормальні люди в цей час, навпаки, встають із могил.

Смерть Марата виявилася подібною до його життя – нелогічною і сповненою таємниць. Була ніч із суботи на неділю. До церкви Марат не пішов, оскільки вважав себе мусульманином, до того ж невіруючим, натомість посеред ночі вибрався в кіоск за сигаретами. У домашніх капцях і з купюрою, затиснутою в кулаку. Там його й підстрелили. Ніхто нічого не бачив, усі були по церквах. Нічна продавчиня з кіоску сказала, що нічого не чула, хоча їй здалося, ніби хтось співав і лунав рев моторів, проте вона не впевнена, але в разі чого могла б упізнати голоси; втім, точно сказати, були вони чоловічі чи жіночі, не може, а все ж устигла записати номери на жигулях, однак виявилось, що жигулі ці стоять на узбіччі під

студентською поліклінікою вже другий рік і в них двірники складають порожні пляшки та знайдений на смітниках картон. Ну ось, говорили ми один одному, дев'яності повертаються, хто наступний?

Незрозуміло було також, за що його розстріляли. Бізнес Марат не вів, із владою не перетинався, ворогів у нього не було, щоправда, деяких друзів він не впізнавав в обличчя, але хіба це привід влаштовувати стрілянину? На вулицях не стріляли вже років десять, хіба що в інкасаторів, та це за великим рахунком до уваги не береться: багато серед ваших знайомих інкасаторів? Ми лише гадали, що сталося насправді.

Минуло сорок днів, час рухався вперед, ріки встигли вийти з берегів і повернутися назад. Починалися теплі дні. Я не хотів іти, навіть вирішив передзвонити, вибачитися, відмовитися. Потім подумав: яка різниця? Все одно буду цілий вечір про це думати, краще вже в компанії друзів, близьких та родичів. Втрачати голову розумніше в перевірених місцях. Вийшов із дому, оминув свою школу, зупинився коло кіосків, довго вибирав сигарети, так і не вибрав, подумав, може, все-таки повернутися, і рушив далі. Збіг крутим спуском уздовж корпусів інституту, пригальмував уже на Маратовій вулиці. Стояла тиша. Під будинком, у пообідній тіні, прогрівалися сонні псячі тіла. Відчувши мою появу, головний підняв

голову, ковзнув по мені темним уважним поглядом, опустив голову на асфальт, втомлено заплющив очі. Нічого не сталося. Нічого не змінилось.

Марат жив лише за кілька кварталів від мене, ближче до ріки. Три хвилини пішки. Тут узагалі все було під боком: пологовий будинок, дитячий садок, музична школа, військкомат, магазини, аптеки, лікарні, цвинтарі. Можна було прожити життя, не виходячи до найближчої станції метро. Ми так і чинили. Жили в старих кварталах, що зависли над рікою, виростили в перебудованих і переділених помешканнях, вибігали зранку з вогких під'їздів, поверталися ввечері під ненадійні діряві дахи, які годі було до кінця залатати. Згори нам бачилося ціле місто, на подвір'ях ми відчували, що під нами лежать камені, на яких усе й будувалося. Влітку вони нагрівалися – і нам ставало тепло, взимку вони промерзали – і у нас починалася застуда.

Подвір'я їхнє виходило на тубдиспансер, поруч тяглася дорога, збігаючи до старих складських приміщень. З одного боку, внизу, за дахами – набережна й міст, чорні заводські корпуси, новобудови, непролазний харківський приватний сектор. З іншого, вгорі – центральні вулиці, церкви й торгівля. Я пройшов брамою, відчуючи все, з чим жив стільки років: пил, глина й піски, крізь які навіть

трава не могла пробитися. Подвір'я вимощене було битою цеглою та камінням – Марат в останні роки погрожував залити все асфальтом, проте щось йому заважало, тож усе лишалось, як раніше: два древні, ще дореволюційної забудови двоповерхові будинки, напівпорожні й давно не ремонтвані, посеред двору – клумби й палісадники, за ними яблуні й чорна цегляна стіна будівлі, що виходила вже на сусіднє подвір'я. Родина винесла столи, повитягала з квартири стільці, сусіди приходили зі своїми табуретами, про всяк випадок, аби не лишитись без місця. Над столами світилися яблуні, білий цвіт падав у салати, додаючи їм смаку та гіркоти.

Я привітався. У відповідь мені закивали, одна із сусідок дістала з-під себе зайвий табурет, я втиснувся поміж двох теплих травневих жіночих тіл. Хтось почав одразу ж щедро накладати щось до тарілки, хтось наливав, я роззирнувся, розглядаючи й упізнаючи. Наші всі були тут: навпроти мене сидів Беня, сивий і коротко стрижений, підбадьорливо кивнув мені й повернувся до загальної розмови. Говорили, наскільки я міг зрозуміти, про погоду. Нейтральна тема, чому б ні. Принаймні голосити ніхто не буде. Костик сидів з іншого краю, здалеку махнув мені

рукою, не відриваючись від їжі. Яблуневі пелюстки падали на його білу сорочку, розчиняючись у ній, як сніг у зимовій ріці. Збоку до нього притулилася сухенька сусідка, котра жила якраз над Маратом і котру тепер Костик просто витискав зі стільця своїми крутими боками. Сем стояв віддалік, під деревами. Разом із Рустамом – Маратовим братом. Той нервово ходив битою цеглою в гумових капцях і новому тренувальному костюмі й говорив із кимось по телефону, іноді щось у Сема перепитуючи. Сем теж був у тренувальному костюмі, під яблунями вони схожі були на двох марафонців, що збилися з маршруту й тепер видзвонювали організаторів змагань, щоб розпитати, куди бігти далі. Сусідки підтримували розмову, і виглядало все так, ніби незабаром мали ввімкнути музику й почати дискотеку. Час від часу всі кликали Рустама до столу, але той суворо махав рукою, мовляв, від'їбється, православні, і далі щось говорив пристрасно й незадоволено, а Сем кивав головою, в усьому його, схоже, підтримуючи.

Я розглядав наших. За сорок днів, що минули, з ними мало що сталося. Утім із ними мало що сталося за останні десять років. Хіба що зморшки щоразу гостріше прорізали Бенину фізію, роблячи його чимдалі подібнішим до Міка Джаггера. Чорний светр, дорогі черевики – Беня з останніх сил